

Prof. Ing. arch. Peter Vodrážka, PhD.

NOVOTVAR V HISTORICKOM PROSTREDÍ

Dvadsiate storočie, charakteristické značnou, v prechádzajúcich vývojových etapách nepoznánu dynamikou rozvoja poznania, ktoré sa premietá do všetkých oblastí činnosti človeka, zanecháva výrazné stopy aj na jednom z najvýznamnejších svedectiev v jeho dejinnom vývoji, na ľudských sídlach, predovšetkým však mestách.

Ak prvá polovica 20. storočia smerovala v rozvoji miest k extenzívному rastu, ktorý sa sústredoval na okrajoch pôvodných sídiel, populačná explózia vzhladom na výživu obyvateľstva a limitované plochy polnohospodárskej pôdy však nutila túto tendenciu prehodnocovať. Proces prechodu z extenzívnych foriem rastu sídiel na intenzívne riešenie rozvoja sa však v pôdoryse sídla prejavoval aj za cenu asanácií pôvodných, hoci často dožívajúcich a chátrajúcich urbanisticko-architektonických štruktúr, a ich nahradzovaním novými štruktúrami. V tomto procese, v ktorom jednoznačne prevládali ekonomické kritériá a direktívne riadenie, ktoré umožňovali aj deformované vlastnícke vzťahy na strane jednej a na druhej strane nedoceňovanie kultúrno-historických aspektov a hodnôt týchto častí sídiel však nemal všade rovnaký priebeh. Možno konštatovať, že o čo dôležitejšie bolo sídlo z hľadiska administratívno-správneho, respektívne z hľadiska ekonomického a výrobného potenciálu, o to väčšemu riziku možných deštrukčných zásahov v rámci pôvodných historických častí sídiel bolo vystavené, a naopak, ak bolo sídlo na okraji záujmu spoločnosti, o to bola väčšia pravdepodobnosť, že si môže uchovať svoj pôvodný charakter a stavebnú substanciu, aj keď nedostatok záujmu spoločnosti sa prejavil zase v jej značne schátralom stave.

V súčasnosti, po zmene spoločensko-politickej a ekonomickej podmienok, nastala zmena aj v nazeraní na pôvodnú historickú časť miest. Popri prechode k demokratizácii spoločnosti sa jedným z dominantných znakov tejto doby stala transformácia vlastníckych pomerov.

Popri tom uvoľnenie demokratických mechanizmov sa premietlo aj do **záchrany kultúrneho dedičstva**. V oblasti ochrany kultúrno-historických hodnôt sa prejavujú tieto tendencie už nielen prostredníctvom občianskych ochraňárskych iniciatív, ale aj zvýšením záujmu zo strany štátu a obcí o stavebno-historický fond. Čoraz viac sa prejavujú tendencie výmeny skúseností, teoretických aj praktických poznatkov so svetom, nevynímajúc oblasť ochrany a obnovy historických objektov a súborov, jednak v oblasti metodicko - správnej, ale aj projekčnej, konštrukčno - technologickej, materiálovej. V neposlednom rade sa čoraz viac prejavuje tendencia nabúrať zabehnutý stereotyp v myslení, prezentujúci sa donedávna v oblasti urbanizmu a architektúry v typizácii, uniformite prostredia, smerujúca k odhalovaniu jedinečnosti historického prostredia, čo odborníkov v tejto oblasti by malo viesť k snahe o pravdivú výpoved', o prezentáciu a interpretáciu histórie zhmotnej v tomto prostredí, ktorá by mala viesť do nachádzania pôvodnej identity historického prostredia.

narušenie historickej štruktúry

I. príčina narušenia

- nízke kultúrne a historické vedomie
- nedostatočná legislatívna ochrana
- nejednotná metodicko-správna činnosť
- nedostatok záujmu verejnosti o záchranu a obnovu historickej stavebnej štruktúry
- nedostatok prostriedkov na záchranu a obnovu

II. intenzita narušenia

- neporušená historická štruktúra (MPR, PRIA)
- čiastočne narušená štruktúra (pamiatkové zóny)
- podstatne deštruuovaná štruktúra
- demolovaná historická štruktúra

III. rozsah narušenia

- solitérny objekt
- skupina objektov
- ucelená enkláva
- nepravidelné narušenie

Tabuľka č. 1

Miera narušenia v historickom prostredí mala rôznu príčinu, intenzitu a rozsah. Je nepochybne rozdiel, či schátral jeden objekt, prípadne skupina objektov na viacerých parceľach, alebo bola narušená celá pôvodne kompaktná hodnotná urbanisticko - architektonická štruktúra. Práve **intenzita narušenia, rozsah zničenia, poloha v rámci sídla, určenie kultúrno-historických hodnôt objektu, skupiny objektov a prostredia, vzťah k legislatívnej ochrane vytvárajú popri iných determinantoch základný rámc z metodického hľadiska pre stanovenie zámeru pamiatkovej obnovy, následne stanovenie kritérií alebo zásad pamiatkovej obnovy, ktoré vyústia do určenia metódy, postupu záchrany a obnovy kultúrno-historických hodnôt.** Z metodického hľadiska možno hovoriť o piatich základných tendenciách, respektíve metódach pamiatkovej obnovy -

- A. Konzervačné metódy
- B. Slohovo - rekonštrukčné metódy
- C. Analytické metódy
- D. Metódy náznakovej rekonštrukcie
- E. Novotvar v historickom prostredí

A. Konzervačné metódy - pamiatkovej obnovy sa využívajú najmä v archeológii, teda v prezentovaní kultúrnych vrstiev pod terénom alebo v ruinálnej architektúre na teréne. Táto metóda pamiatkovej obnovy má za cieľ prezentovať nálezy, respektíve fragmenty v ich maximálnej autentičnosti.

A konzervačné metódy

Konzervačné metódy sa využívajú najmä pri ruinálnej architektúre, orientujú sa na prezentáciu maximálnej autentičnosti fragmentu.

Majastejšie používané konzervačné metódy:

1. zachovanie ruiny v jej nálezovom stave s možným doplnením nepodstatných chýbajúcich častí tak, aby originál bol staticky zastabilizovaný a nestratil výpovednú schopnosť zvyšku (fragmentu, torza originálu)
2. doplnenie podstatných častí originálu, aby bola jeho výpovedná schopnosť čo najbližšia k pôvodnému originálu
3. doplnenie rôznych častí ruinálnej architektúry s cieľom maximálnej estetizácie, výpovedná schopnosť je potlačená, prevláda esteticko-výtvarné kritérium

Tabuľka č. 2

U nás sa prejavuje zatial pomerne konzervatívny názor voči krajinám, ktoré v oblasti pamiatkovej záchrany a obnovy sú podstatne ďalej. Tento súvisí s čo najmenšou mierou zásahu do

nálezu, resp. ruiny, tieto čo najmenej architektonicko - výtvarne pojednávať. Naproti tomu v krajinách s bohatými skúsenosťami v tejto oblasti sa využíva aj spôsob architektonického dotvorenia archeologického nálezu, resp. ruinálnej architektúry.

Môžu potom nastať prípady architektonického dotvorenia identických, podstatných častí s cieľom maximálne priblížiť výpovednú schopnosť o pôvodnej architektúre. Ďalšou možnosťou je sústredenie sa na doplnenie nepodstatných častí, pričom podstatné sa prezentujú v autentickom fragmentálnom stave. Každopádne otoreným problémom zostáva rozsah doplnenia chýbajúcich častí.

Popri týchto troch základných tendenciách sa čoraz viac vyskytuje tendencia dopĺňania rôznych častí (teda podstatných aj nepodstatných) s cieľom maximálnej architektonicko-výtvarnej estetizácie archeologického nálezu, resp. ruinálnej architektúry - estetické chápanie ruinálnej architektúry.

B. Slohovo - rekonštrukčné metódy – predstavujú také metódy pamiatkovej obnovy, ktoré v konečnom dôsledku prezentujú maximálny návrat historického objektu do niektoréj jeho ucelenej vývojovej fázy v interiéri aj v exteriéri. Obyčajne sa jedná o také prípady pamiatkovej obnovy, kde legislatívna ochrana predpokladá uviesť objekt do pôvodného stavu. Aj v tomto prípade možno využiť tri základné tendencie možných prístupov k riešeniu pamiatkovej obnovy.

Najmenej sa vyskytujúcou tendenciou v slohovo-rekonštrukčných metódach je metóda obnovy formou kópie. Táto sa využíva v prípadoch, ak objekt už neexistuje, avšak z hľadiska pamiatkových hodnôt hmotnej alebo nehmotnej povahy, stupňa legislatívnej ochrany, a prostredia, v ktorom sa nachádzal či nachádza, je nevyhnutné ho obnoviť do pôvodného autentického stavu.

Táto tendencia predpokladá dôkladnú a dokonalú znalosť pôvodného objektu (zamere objektu aj detailov, podrobný hľbkový stavebno-historický prieskum, dobové grafické aj písomné materiály, fotodokumentáciu pred narušením objektu atď.). Ak nám práve tieto informácie a podklady nechýbajú, objekt je vo veľmi zlom stavebno-technickom stave, pričom stupeň legislatívnej ochrany predpokladá jeho návrat do pôvodného stavu, je možné

B slohovo-rekonštrukčné metódy

Slohová rekonštrukcia je **maximálny návrat objektu do niektornej jeho ucelenej vývojovej fázy v interiéri aj exteriéri.**

Využívajú sa v prípade, ak

1. je objekt zachovaný do takej miery, že je možné na základe výskumov zistit jeho slohové úpravy (**exaktná rekonštrukcia**)
2. má objekt zachované časti do tej miery, ktoré sú identické s podobnými príkladmi (**analogická, hypotetická rekonštrukcia**). Hypotetickú rekonštrukciu neodporúčame ako nevedeckú metódou obnovy. Vzniká falosná slohovosť - rekonštrukcia stavu, ktorý nie je historicky preukázany
3. objekt už neexistuje, ale máme o ňom také podrobne informácie (dobové materiály, fotodokumentáciu, zameranie pôvodného stavu, výskumy), že je možné pristúpiť k jeho obnove metódou **kópie**

V prípade urbanistickej riešenia nastáva problém, ak sa neurčí priorita prezentácie celku - heterogénnosť výsledného výrazu celku a priestoru. Stráca sa **autentickosť prostredia**, nastáva prípad **rôznorodosti výpovede** - solitérne, slohovo odlišné objekty bez vzájomnej logickej previazanosti.

Tabuľka č. 3

pristúpiť k metóde **exaktnej slohovej rekonštrukcie**. V prípade, že sa ide o podobnú situáciu, teda ide o objekt, ktorý sa nachádza v **prostredí s najvyšším stupňom pamiatkovej ochrany z hľadiska legislatívnej ochrany**, nachádza sa vo veľmi zlom stavebno-technickom stave, oproti predchádzajúcej situácii však nemáme potrebné informácie a podklady o jeho pôvodnom stave, autentickom charaktere, možno pristúpiť k **analogickej**, respektíve **hypotetickej** metóde pamiatkovej obnovy. **Analogická metóda pamiatkovej obnovy** sa využíva v prípade, ak je možné využiť **poznatky z podobných príkladov** historických architektonických objektov (slohovo, typologicky, veľkosťou, rozsahom, autormi, prípadne hutami atď.). **Hypotetická metóda pamiatkovej obnovy** je zase postavená na **predpokladanom výraze a forme** pôvodného autentického objektu, vzhľadom na skutočnosť, že nepoznáme obdobný, analogický príklad. Od tejto metódy sa však v poslednom čase upúšťa ako od nevedeckej metódy pamiatkovej obnovy vzhľadom na skutočnosť, že sa práve táto začala vo veľkej mieri využívať, avšak výsledky architektonicko-výtvarného stvárnenia či už objektu - solitéru alebo skupiny objektov, sú poväčšiné žalostné. Preto sa v pamiatkovej praxi čoraz viac uprednostňuje náznaková rekonštrukcia alebo novotvar.

Problémom zostáva v súčasnosti využívanie slohovo-rekonštrukčných metód z hľadiska

urbanistickej kontextu, respektíve riešenia ucelenej skupiny historických objektov. Opäť tu platí zásada, že pri stupni legislatívnej ochrany sa dostáva do popredia **problém prezentácie určitého významného slohového obdobia z hľadiska riešeného priestoru**. Ak sa pod vplyvom investorov, prípadne projektantov **riešia jednotlivé objekty ako solitérie** (čo je z hľadiska vlastníckych vzťahov logické), pričom celá enkláva **postráda jednotiaci názor metodika obnovy**, výsledný efekt po obnove je heterogénny, skupina pôsobí rozbito, tým pádom výsledná interpretácia celku je rozpačitá, priestor a skupina objektov **postráda význam, hodnotu dobovej výpovede**.

C Analytické metódy pamiatkovej obnovy

- sa pomerne často vyskytujú ako **sprievodné metódy pri konzervačných a slohovo-rekonštrukčných metódach pamiatkovej obnovy**.

Zmyslom používania týchto metód je **prezentovanie viacerých kultúrnych vrstiev alebo slohových období na riešenom objekte súbežne**. Nálezy, ktoré boli odhalené pri hĺbkových stavebno-historických výskumoch, sa potom prezentujú bez ohľadu na ich slohovú podstatu, priamo na mieste, kde boli odkryté, stávajú sa tak súčasťou interiéru alebo exteriéru pamiatkového objektu. Problémom pri používaní analytických metód pamiatkovej obnovy sa stáva predovšetkým **čitateľnosť jednotlivých kultúrnych vrstiev alebo slohových období**, ktoré sú na objekte alebo v rámci objektu prezentované.

Ďalším momentom, pre ktorý sa tieto metódy stávajú predmetom polemických odborných

C analytické metódy pamiatkovej obnovy (analyticko-modernizačné metódy)

Analytické metódy sa používajú s cieľom **prezentovania viacerých kultúrnych vrstiev** pričom sa využívajú ako sprievodné metódy pri konzervačných slohovo-rekonštrukčných metódach obnovy pamiatok.

Problémy pri používaní analytických metód:

- narúša sa **hodnota originálu** v jeho celkovom vyznení, pričom tento má okrem hodnoty dokumentu spínať aj požiadavky na hodnoty estetické
- narúša sa **čitateľnosť** jednotlivých prezentovaných kultúrnych vrstiev
- analytické metódy majú **výpovednú schopnosť** hlavne pre odborníkov

Podstatne viac sa analytická metóda odporúča využívať **doplnením miesta nálezu grafickou alebo fotografickou dokumentáciou s popisom**.

Tabuľka č. 4

diskusií, je **narúšanie hodnoty autentického originálu**, ktorý je často prekrývaný ďalšími kultúrnymi vrstvami. Z tohto dôvodu majú analytické metódy pamiatkovej obnovy podstatne väčší význam pre odborníkov ako pre laickú verejnosť.

D. Metóda náznakovej rekonštrukcie - je azda najpoužívanejšou metódou pamiatkovej obnovy pri **snahe prinavrátenia pôvodného charakteru historickej architektúry a identity prostredia**, pričom **stupeň legislatívnej ochrany nie je natol'ko prísny ako v predchádzajúcich prípadoch a zároveň aj miera poznania či už pôvodnej architektúry alebo prostredia nie je dostatočná na to, aby sme mohli previesť obnovu do autentického stavu.** Často objekt pamiatkovej obnovy sa nachádza v prostredí značne heterogénnom z hľadiska kultúrnych vrstiev, respektive slohových období, kde nie je žiaduce ani vhodné tieto vývojové etapy eliminovať.

D metóda náznakovej rekonštrukcie

Metóda náznakovej rekonštrukcie je metódou pamiatkovej obnovy, pri ktorej je možné doplniť zaniknutá časti jednotlivých kultúrnych vrstiev:

- na základe dostatku dostupných informácií, pričom legislatívna ochrana z hľadiska významu pamiatky nepredpisuje využívať metódu kópie
- nie je dostatok informácií o zaniknutom kultúrnom jave, aby sa mohlo pristúpiť k obnove metódou kópie. Ak však zanikla charakteristická časť celku, je potrebné zachovanú časť originálu dotvoriť v zmysle pôvodnej zástavby
- pri urbanistickej štruktúre sa metóda náznakovej rekonštrukcie môže obmedziť na hmotovo-priestorovú náznakovú rekonštrukciu

Problémom je však pri nedostatočnej príprave skiznutie do polohy nevhodných romantizujúcich architektonických výpovedí.

Tabuľka č. 5

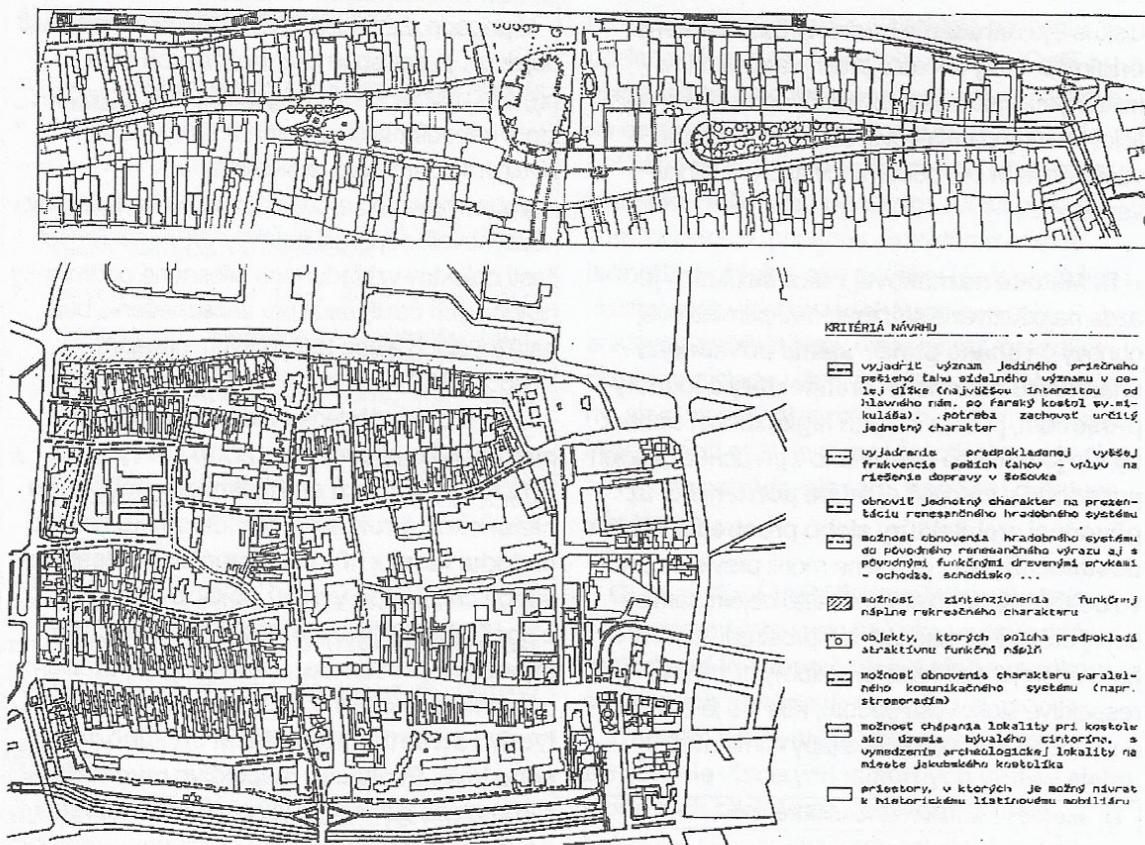
Preto dochádza k **skíbeniu jednotlivých vývojových etáp**, jednotlivých fáz, ktoré na seba nadzvávali a ktoré dokumentujú vývoj názorov na riešenie tohto prostredia v rôznych časových úsekoch. V takomto prípade ani nie je podstatné sa dopracovať k **pôvodnej autentičnosti výrazu objektov, k pôvodnej architektúre, cieľom je predovšetkým zachovanie pôvodnej historickej parcelácie, hmotovo-priestorovej skladby, stavebnej čiary, výsky kordónovej a korunnej rímsy, proporčnosti, mierky, tectoniky, plasticity, vstupov, tvaru otvorov, či striech.**

V prípade, že sa zachovali len podzemné časti objektov, je potrebné zachovať aspoň tieto, pretože obyčajne ide o najstaršiu časť objektov, ktorá nepodľahla či už vojnám alebo ničivým živelným pohromám, a skíbiť ich s novonavrhovanou architektúrou. Ak sa suterény nezachovali, doporučuje sa využiť podzemných častí objektov vzhľadom na stiesnené podmienky historických častí miest pre zabezpečenie budú garážovacích alebo technických, prípadne skladových priestorov.

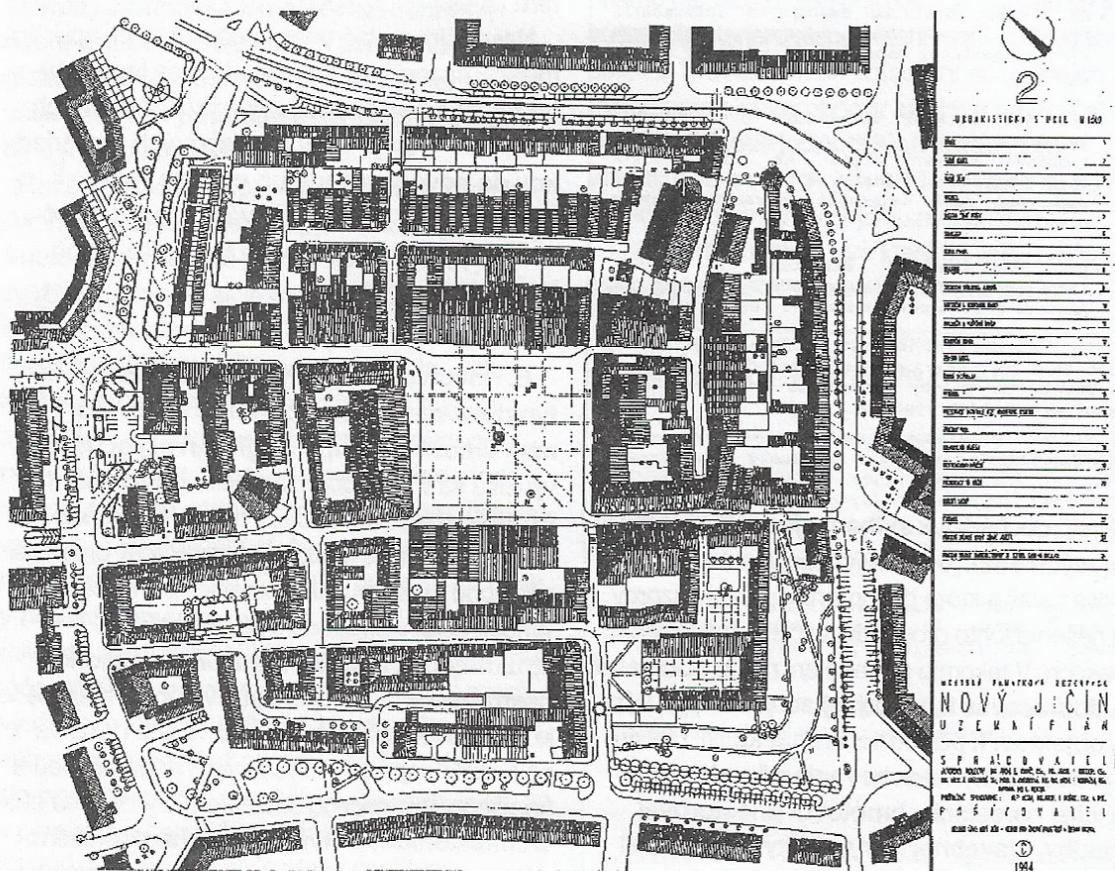
V konečnom dôsledku teda nie je cieľom metódy náznakovej rekonštrukcie vytvoriť výrazovo identickú architektúru s pôvodnou historickou štruktúrou, ale ide o takú tvorivú metódu, ktorá z hľadiska hmotovo-priestorového i celkového výrazu objektov evokuje z pocitového hľadiska pôvodnú situáciu a atmosféru prostredia. Architektonický problém náznakovej rekonštrukcie spočíva teda v úlohe **tvorivo stvárnit interpretáciu určitého kultúrneho javu.** Evokáciu, respektíve revokáciu zaniknutého kultúrneho javu je možné dosiahnuť, a tým sprítomniť minulosť **výrazovými prostriedkami hmotného charakteru** (architektúra, umelecké dielo a pod.) alebo **nehmotného charakteru** (svetlo, zvuk a pod.).

Najväčším problémom v súčasnosti pri aplikácii metódy náznakovej rekonštrukcie sa javí **architektonické nezvládnutie použitia pôvodných tvaroslovnych prvkov a výrazových prostriedkov do novonavrhnutej objektu - sklon k romantizmu**, respektíve štýlové prelínanie sa pôvodnej a novonavrhannej substancie - **sklon k postmodernizmu.**

E. Novotvar v historickej prostredí - je taký typ dotvorenia historickej štruktúr, ktorý nám umožňuje stupeň legislatívnej ochrany a využíva sa v prípadoch, ak ide o **dotvorenie územia v historickej časti miest, ktoré nebolo nikdy zastavané** (pričom intenzifikačný proces si postupnú zástavbu takýchto priestorov postupne vynúti), ďalej v prípadoch, že **historické štruktúry boli natol'ko narušené, prípadne deštruované**, že ich pamiatková obnova už nie je ani ekonomicky únosná, ani možná (využíva sa aj ako spojovací článok medzi nenarušenou a narušenou historickej štruktúrou), využíva sa ako **architektonické dotvorenie archeologického nálezu**, jeho prezentácie alebo ako **dotvorenie ruinálnej architektúry**, prípadne **ochranný prístrešok nad ruinálnymi exponátmami v teréne.**

Riešenie pešej zóny Jeruzalemská – Kapitulská - Mikulášske námestie v Trnave, projekt 1994.
Autori: P. Gregor, J. Gregorová, P. Vodrážka

Územný plán Mestskej pamiatkovej rezervácie Nový Jičín, 1994.
Autori B. Kováč, P. Gregor, J. Gregorová, P. Vodrážka

E novotvar v historicom prostredí

Novotvar je spôsob dotvorenia historických štruktúr, ktorý využíva súčasné konštrukčné, materiálové aj výrazové prostriedky, pričom ho možno používať v prípadoch:

- ak ide o dotvorenie prostredia, ktoré nikdy nebolo zastavané a identifikačný proces si ich zástavbu vyžaduje
- ak nie je z dôvodov deštrukcie pôvodnej štruktúry a nemožnosti návratu k pôvodnej situácii vytvoriť štruktúru identickú s pôvodnou
- narušenia pôvodnej štruktúry, že ich pamiatková obnova nie je možná a novotvar je navrhnutý ako harmonický predel (spojovaci článok) medzi pamiatkovou štruktúrou a zdeštruovanými časťami
- prekrycia, resp. doplnenia ruinálnej architektúry alebo archeológie

Tabuľka č. 6

Sila novotvaru spočíva v jeho tendencii vyjadrovať sa súčasnými architektonicko-výtvarnými prostriedkami. Podstatnou je vždy **direktívnosť regulatívov v území**, v ktorom novotvar navrhujeme. Podľa stupňa legislatívnej ochrany môžeme hovoriť o **novotvare kontextuálnom alebo novotvare kontrastnom**. Avšak ani v jednom prípade by nemal mať tendenciou tváriť sa historizujúco, mal by sa prezentovať súčasnými architektonickými výrazovými prostriedkami, súčasnou konštrukciou, tvaroslovím aj materiálmi. Mal by byť na prvý pohľad jasne čitateľný.

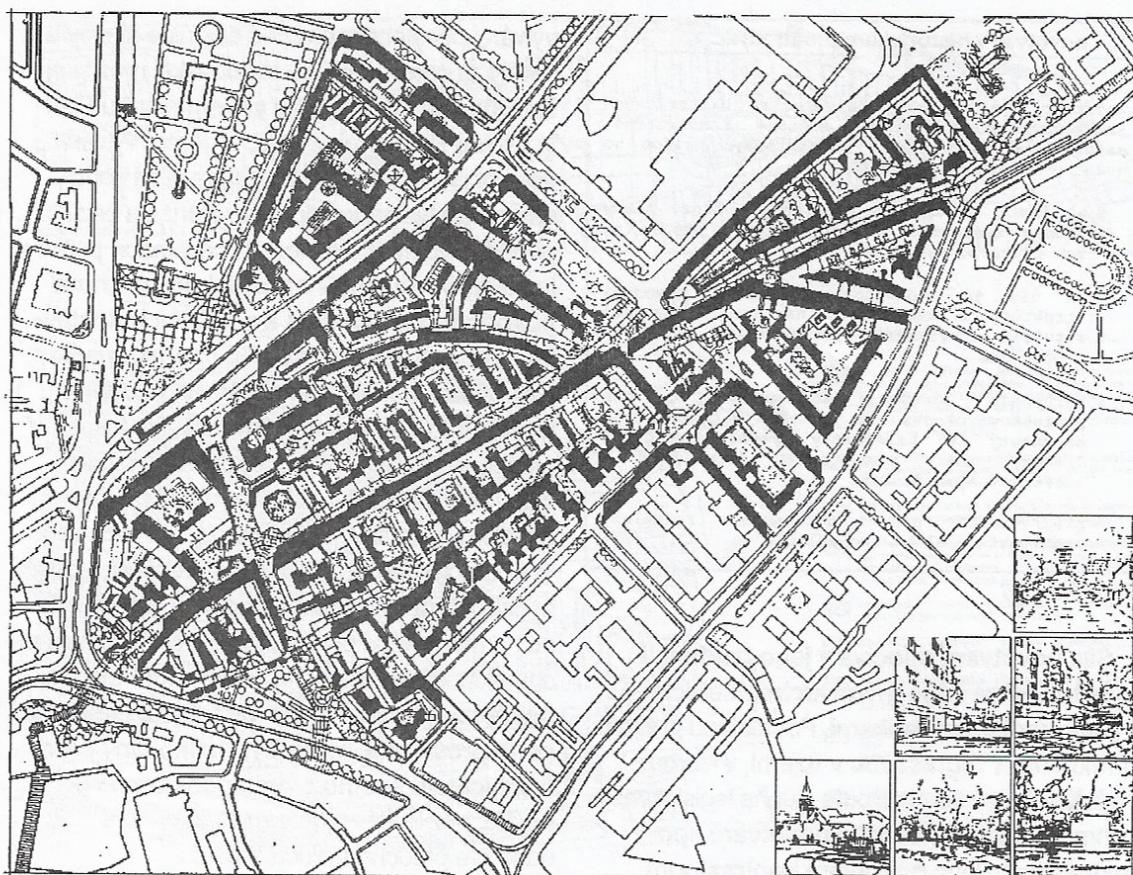
Problémom je vždy vstup novotvaru do prostredia, ktoré má svoju historickú charakteristiku. Obyčajne je toto prostredie vytvorené v priebehu viacerých slohových období, pričom tvorcovia jednotlivých historických objektov sa snažili v rámci architektonického riešenia vyjadriť ideály, túžby, materiálnu podstatu, dominantnosť, či naopak skromnosť postavenia majiteľa v rámci vtedajšej spoločnosti. Každopádne však takto postupne vyformované prostredie napriek rôznym vývojovým etapám sa dá charakterizovať pojмami súlad, harmónia alebo kontext. Preto aj novotvar vznikajúci v tomto prostredí by sa mal dostať do zhody, do vzájomného dialógu s okolitými objektmi, podieľať sa na harmonickom spoluvtváraní prostredia.

Na druhej strane sú aj také skupiny historických objektov, ktoré postrádajú vyššie spomínané synonymá, pretože nie všetky vývojové obdobia nesú črty rešpektovania hmotného odkazu vo forme architektonických štruktúr, vytvorených predchádzajúcimi generáciami tvorcov /napríklad barok vo svojom protireformačnom ľažení si

vytváral priestor pre okázalé sakrálne stavby a areály za cenu asanácie stredovekej mestskej štruktúry, Le Corbusier vo svojom návrhu Plan Voisin de Paris z roku 1925, v ktorom vytváral priestor pre novú štruktúru centra aj za cenu demolácie historickej podstaty Paríža a pod./, prípadne vojny či živelné pohromy /napr. požiar v Londýne v roku 1555/ **narušili kompaktnosť pôvodného zastavania a po ďalších dostavbách toto prostredie stratilo charakteristiku jednoliatosti, homogénnosti, ale naopak nadobudlo črty heterogénnosti.** Pre takéto prostredie je charakteristická akási dynamika, ktorá sa prezentuje cez dramatické hmotovopriestorové vzťahy, jednotlivé objekty nie sú vo vzájomnom dialógu, skôr v hašterení či zvade, či prinajlepšom v hlasnom rozhovore, a na rozdiel od harmonického prostredia je pre toto prostredie charakteristická kategória **kontrastu**. Potom aj novotvar, ktorý vstupuje do takto zadefinovaného prostredia, môže byť aplikovaný prostredníctvom svojho tvorca podstatne volnejšie, bez limitov a determinantov, ktoré boli dané pre predchádzajúcu situáciu.

V súčasnosti je najčastejšie sa vyskytujúcou situáciou **prestavba, respektívne dostavba historického objektu**, ktorý má súčasťne mimoriadne kvality z hľadiska kultúrno-historických hodnôt, splňa lokálne kritériá z hľadiska atraktivity prostredia, avšak otázky zvýšenia kvality priestorového a prevádzkového štandardu ostávajú vo väčšine prípadov otvorenými problémami.

Obyčajne **priestorové rezervy poskytuje podkrovie**, ktoré prechádza zmenou funkčného využitia. Je však dôležité si uvedomiť, že jednou z nesmierne dôležitých hodnôt historického prostredia je strešná krajina, ktorá neodbornými zásahmi stráca svoju výpovednú schopnosť. Malo by nám ísť o to nielen zapojiť podkrovie svojou funkčnou náplňou do organizmu objektov, a využiť **tak cenné a atraktívne priestory v najhodnotnejších častiach miest**, ale aj o to, aby sme zásahmi do podkrovia minimalizovali **rušivé zásahy do strešnej krajiny**. Je to situácia do značnej miery schizofrenická, keď na jednej strane nové funkčné využitie podkroví si vyžaduje z hľadiska svetlotechnického dostatok otvorov /či už strešných okien alebo vikierov/, ale z hľadiska kultúrno-historického je zase požiadavka tieto otvory, respektívne nové plastické prvky, ktoré umožňujú presvetlenie podkroví, minimalizovať. Opäť sa dostáva k slovu **využitie novotvaru**, tentokrát v **strešnej rovine**. Podobná situácia

Urbanisticko-architektonická štúdia Obchodná – Mickievicova ulica v Bratislave.
Autori P. Gál, P. Kosnáč, B. Kováč, P. Vodrážka

nastáva **u parteru historických objektov**. Opäť zmena funkčného využitia, predovšetkým na obchodné priestory sa stáva **predmetom stavebných úprav a zásahov**, ktoré vyúsťujú do použitia novotvaru. Novotvar sa uplatňuje čoraz častejšie **v historických priestoroch dvorov alebo nádvorí**, ktoré sa buď prekrývajú, často sa využívajú pre situovanie vertikálnych komunikačných prvkov (schodísk alebo výtahov), každopádne je tendencia vysunúť časť funkčných plôch aj do týchto polôh.

Podstatne zložitejšia situácia nastáva, ak vstupujeme do **prostredia**, ktoré bolo do značnej miery narušené a nie je možné vzhľadom na nové skutočnosti sčasti alebo úplne nastoliť pôvodné hmotovo-priestorové **vztahy**. Napriek tomu však z dôvodov legislatívnej ochrany, prípadne iných závažných skutočností dosiahnuť výpovednú schopnosť pôvodného prostredia. Mnohokrát sa v polohe pôvodnej historickej štruktúry nachádza v súčasnosti technické alebo iné dielo, ktorého úlohou bolo v určitom období zlepšiť priestorové alebo prevádzkové parametre stiesnených

historických, najmä stredovekých častí miest. Tak sa to odohrávalo v 18. aj v 19. storočí, v období likvidácie fortifikačných systémov, ktoré dali zárodok sústave širokých mestských bulvárov (ringov). Okolo týchto sa začali formovať klasicistické alebo eklektické domoradia alebo solitérne objekty v podstatne priaznivejšej priestorovej situácii. Podstatne negatívnejší vplyv však mali tieto deštrukčné veľkoplošné zásahy najmä v druhej polovici 20. storočia, keď sa popri technických a dopravných objektoch začali na asanovaných plochách pôvodných historických štruktúr realizovať objemovo, materiálovo, tvaroslovne odlišné objekty od pôvodných, bez najmenšieho náznaku kontextu v prostredí, nerešpektujúc ideovú ani hodnotovú hierarchiu, o priestorovorobe nehovoriac. Naštastie investičná sila vtedajšej spoločnosti nedokázala všetky predpokladané zámery zrealizovať, preto väčšina z týchto myšlienok zostala len v podobe štúdií alebo súťažných návrhov. V tomto prípade je potrebné podstatne hlbšie analyzovať pôvodnú aj súčasnú situáciu, a novotvarom sa nesnažiť len prezentovať pôvodnú situáciu, ale ju do

značnej miery aj interpretovať. Toto je asi najzložitejšia situácia, ktorá tvorivého architekta, riešiaceho nový objekt alebo skupinu objektov v historickom prostredí, môže postretnúť. Je to nesmierne náročná úloha, ktorá keď je zvládnutá, dáva novotvaru a architektonickému objektu v historickom prostredí punc majstrovského diela. Pre tvorbu novotvaru v historickom prostredí neexistuje jednoznačný návod, uspokojujúci recept. Je to problém, ktorý sa dá vážiť na miske lekárnických váh, pretože **odchýlka jedným alebo druhým smerom vytvárajú v historickom prostredí bud' dominantnú súčasnú architektúru, alebo romantizujúci objekt, hraničiaci často s gýcom.**

Záver

Pri riešení novotvaru je potrebné

1. dôkladné poznanie prostredia:

- prírodných podmienok,
- determinujúcich podmienok,
- historicko-sociálnych aspektov,
- slohových premien,
- hmotovo-priestorových premien ;

2. zhodnotenie súčasného stavu

a špecifikácia kultúrno-historických hodnôt prostredia a architektonických objektov, ktoré ho tvoria;

3. stanovenie kritérií ochrany a obnovy;

4. spracovanie koncepcie riešenia so stanovením metodických postupov.

Podmienkou úspešného zvládnutia novotvaru v historickom prostredí je, ak

1. vychádza z prostredia (nielen hmotovo-priestorového, ale aj prírodného),
2. je v harmonickom vzťahu s hodnotou historickou štruktúrou a prírodným prostredím – kontext s prostredím
3. jeho architektonicko-výtvarná výpoved' je v súlade s funkčným využitím, podobne konštrukčné, materiálové, tektonické, tvaroslovné riešenie je súdobé
4. dodržaná pravdivosť výpovede, rovnováha medzi funkciou, konštrukciou a estetikou.

Z hľadiska procesu realizácie novotvaru, podmiekou úspešného zvládnutia novotvaru v historickom prostredí je,

1. ak nastane vyváženosť, vzájomná koordinácia a konsenzus medzi záujmami

a požiadavkami investora, metodika (pamiatkára) a tvorca diela (architekta) v procese predprojektovej, projektovej a realizačnej fázy,

2. nesmie nastať diktát ani investora s jeho zámermi a ekonomickými požiadavkami, ani prevládnúť názor metodika-pamiatkára, ale reálnym zohľadením ich požiadaviek tvorcom-architektom s vnesením jeho individuálneho a čitateľného rukopisu je predpoklad vzniku dobrého a vyváženého architektonického diela – novotvaru v historickom prostredí,

3. výsledné dielo je produktom kompromisu všetkých zainteresovaných účastníkov investičného procesu v pamiatkovom prostredí,

4. výsledný produkt – architektúra, urbanistické prostredie je v konečnom dôsledku autorskou výpoved'ou na jednej strane akceptujúcej objektivizované požiadavky exaktného prístupu, na druhej strane individuálnym prejavom autora.